

# Концепція використання Відкритого (Вільного) програмного забезпечення в держсекторі

*(Проект. Реліз 7, 13.08.2006)*

## Преамбула

Поетапний перехід на відкриті (“вільні”, “з відкритим кодом”) ресурси в сфері державного управління, науки та освіти є магістральною світовою тенденцією.

Чому це відбувається? Ми маємо справу з природним загальносвітовим процесом розвитку інформатики взагалі та ІТ-індустрії зокрема. Програмне забезпечення Відкритого типу має ряд суттєвих переваг, що важливі для вжитку в суспільних масштабах, а особливо – для сфери державного управління, освіти, науки та медицини. Це:

- постійна доступність програмного забезпечення та відповідних форматів даних для широкого загалу населення (без додаткових капіталовкладень!), що дозволяє швидко та ефективно розвивати громадські інформаційні служби та сервіси (на кшталт “електронного уряду” та подібних проектів);

- безпека, ґрунтована на можливості всебічного дослідження коду відкритого ПЗ та високій “швидкості реакції” на нові загрози;

- можливість вільного копіювання та розповсюдження програм;

- безкоштовність (або невисока вартість екземпляра при промисловому виробництві та розповсюдженні копій);

- ліцензійна чистота;

- можливість модифікації програм і розробки на їх основі рішень, необхідних для національних економіки, уряду або приватного сектору – власними силами країни (або виключно, або в прямій і рівноправній кооперації з міжнародною спільнотою розробників);

- висока швидкість розробки нових релізів, випуску нових поправок та нових програмних продуктів.

До 2000 року прийняття Відкритого ПЗ на масове озброєння в державному секторі стримувалося недостатнім сортаментом програм, які були б легкими для освоєння як на рядового користувача. Однак в останні роки накопичено критичну масу програм зі зручним графічним інтерфейсом, що поставляються за вільними ліцензіями, і надають альтернативу більшій частині “закритого” комерційного програмного забезпечення. Зокрема у спектрі найбільш масових програм (офісні програми, електронна пошта, он-лайн доступ до Інтернет) а також у повному спектрі програмного забезпечення серверного рівня (інформаційні та сервісні служби рівня відділів та підприємств, Інтернет-сервери, тощо). Таким чином, процес розвитку Відкритого ПЗ прискорюється, і формує найбільш надійні

перспективи.

На сьогодні повністю відмовитись від “закритих” комерційних програм неможливо – але вибір є очевидним: ***переходити на Вільне (Відкрите) ПЗ у всіх випадках ефективніше, коли воно не поступається за функціональністю “закритому” комерційному ПЗ, або коли виграє у “закритого” комерційного ПЗ за співвідношенням “ціна – функціональність”.***

Окрім солідного набору очевидних переваг, що витікають з методу розробки та підтримки – для державного сектору Вільне (Відкрите) ПЗ має і суттєві стратегічні переваги юридичного кшталту: адже Вільні (Відкриті) ліцензії, на відміну від “закритих” (пропріетарних) – передають кінцевому користувачеві всі або більшість майнових прав на ПЗ – що може бути вирішальним фактором в таких галузях, як провадження державою суспільно-важливих і загальнодоступних інформаційних послуг.

***У будь—якому випадку держава повинна приймати такі рішення у галузі програмного забезпечення (і відповідно у галузі охорони авторських прав), які може собі дозволити і які здатна реально виконати. У цьому сенсі альтернатив Вільному (Відкритому) ПЗ для України нині не існує.***

Таким чином повинні бути прийняті державні акти, які направляють процес у відповідне русло розвитку, і регламентують його таким чином, щоб отримати для державного вжитку ***в галузі програмного забезпечення:***

- 1) краще з реально можливого за максимально низьких розходів – ***на першому етапі***, для якого важливим є водночас і максимально короткий термін отримання результату, нехай і паліативного;
- 2) більшу частину необхідного – за прийнятної якості і мінімальних бюджетних розходах – ***на другому етапі***, для якого не є вельми критичним параметр часу, проте важливими є питання комплексності і функціональності програм на відкритих платформах, питання цілісного забезпечення потреб народногосподарського комплексу та сфери управління.

Вже на сьогодні принципова доступність вільного ПЗ і відповідних груп розробників (від інтернаціональних до національних) – надає можливості:

- 1) практично повністю вирішити (на юридичному і практичному рівні) проблему так званого “інтелектуального піратства” в комп’ютерній сфері – і у такий спосіб вирішити для країни масу міжнародних проблем;
- 2) повністю “перекрити” нішу стандартних офісних програмних продуктів;
- 3) частково (від 60 до 80 відсотків загальної потреби) “перекрити” нішу операційних систем;
- 4) швидко і безболісно для населення та держсектору досягти обов’язкового застосування ліцензійного програмного забезпечення під час збирання та закупівлі комп’ютерної техніки;
- 5) уникнути дорогої інспекції (аудиту) установ держсектору щодо виявлення неліцензійного програмного забезпечення (такий аудит нині пропонує ряд приватних

фірм та юридичних представників фірм-виробників “закритого” ПЗ) *(важливо, що поза всім іншим, такий “аудит” є доволі небезпечним з точки зору доступу до критичної державної інформації сторонніх осіб!);*

6) суттєво змінити на краще (якщо не підняти!) ситуацію в зруйнованій галузі виробництва лазерних дисків – організацією державного замовлення на випуск накладів ліцензійного Вільного (Відкритого) ПЗ;

7) зекономити (прямо або опосередковано!) бюджетні кошти на закупівлю ПЗ від комерційних виробників “закритого” типу;

8) створити базу для невеликих спочатку, але реальних надходжень до бюджету від розвитку сфери виробництва програмного забезпечення (за правильного ведення справ ці надходження вже за кілька років складатимуть відчутну суму – і сфера виробництва ПЗ почне давати державі **зиск замість нинішніх витрат**);

9) закласти основу для відродження національної галузі програмування, що є нині у цілком виродженому стані через відсутність розумної державної політики в сфері інформатизації.

Вже на першому етапі (півроку - рік) запропоновані заходи можуть дати економію, що обчислюється принаймні вартістю комплекту комерційної операційної системи та пакету офісних програм (в середньому – 500 доларів на один офісний комп’ютер), помножених на приблизно 80 відсотків від загальної кількості сучасних (від рівня Pentium II та вище) комп’ютерів в держсекторі. Це – величезні кошти, і лише незначної їх частини буде достатньо, щоб профінансувати виробництво та локалізацію Відкритого (Вільного) ПЗ, базованого на кращих міжнародних зразках і відкритих міжнародних стандартах.

Ще через рік-два з’явиться можливість вирішити і проблему спеціалізованого ПЗ створенням (або портуванням, тобто перенесенням з однієї програмної платформи на іншу) тих програм, яких поки що немає в переліку Відкритого ПЗ.

Особливо слід підкреслити, що *жоден з запропонованих заходів* або жоден із проектів законодавчих актів, що подані до розгляду – *не ущемлює прав і можливостей комерційних виробників “закритого” програмного забезпечення*, що розповсюджується в країні за каналами комерційної дистрибуції. *Більше того: ця концепція обіцяє виробникам “закритого” ПЗ державні замовлення на портування (трансляцію) значної частини програмного забезпечення для операційних систем класу OpenSource, а почасти – і на ширше введення відкритих форматів збереження інформації при продовженні використання “закритого” програмного продукту.*

Загалом запропоновані заходи формують прозорі ринкові умови для виробників і представництв виробників всіх типів програмного забезпечення, які діють в Україні. Вони унеможливають монополію небагатьох фірм на тих або інших секторах ринку, створюють умови здорової конкуренції, і розширюють число типів ліцензій, за якими користувач може отримати програмне забезпечення.

Загальні мотиви необхідності переходу державного сектору на використання Відкритого (Вільного) програмного забезпечення (включаючи питання необхідності

додержання конституційних норм, питання національної безпеки, технологічного розвитку, фінансові аспекти) викладено у пояснювальній записці та економічному обґрунтуванні до проекту відповідного Закону (доступна на сервері Верховної Ради).

***Але проект “Концепції переходу на Відкрите (Вільне) програмне забезпечення” (на відміну від деяких альтернативних концепцій) – носить суто-конкретний характер.***

Це принциповий момент: група розробників проекту вважає, що в умовах, які склалися, будь-який інший підхід призведе лише до пустої витрати бюджетних коштів та тупцювання на місці – як, зрештою, і відбувається в українській сфері програмного забезпечення вже 10 років поспіль...

***Звісно, що і цей документ, і проекти всіх інших стосовних до теми документів та рішень, підготовлених робочою групою – є на даному етапі відкритими до змін і доповнень для всіх зацікавлених сторін.***

Саме нині, коли виникла нагальна необхідність відмовитися від використання в держсекторі неліцензійного (піратського) програмного забезпечення (що продиктована як зовнішнім політичним та правовим тиском, так і реальною внутрішньою ситуацією) – Україна має чудову нагоду включитися до загальносвітового процесу. Перед країною відкриваються перспективи не лише швидкого і остаточного вирішення юридичних проблем на внутрішньому та міжнародному рівнях, але й потужного власного розвитку у межах найбільш передової і високотехнологічної галузі господарства.

## КОНЦЕПЦІЯ ВИКОРИСТАННЯ ВІДКРИТОГО (ВІЛЬНОГО) ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ (ОСНОВНІ ТЕЗИ та коментарі)

1. Забезпечення реальної дії законодавства про державні закупівлі у сфері вибору та використання ПЗ в держсекторі – через введення механізму аналізу функціональності ПЗ (згідно відповідного положення Законопроекту).

2. Залучення виробників та “локалізаторів” Відкритого (Вільного) програмного забезпечення – до вирішення питань створення альтернативних пропозицій комплектів ПЗ та альтернативних рішень на базі Відкритого (Вільного) ПЗ для державної сфери. Залучення Інституту літератури до створення єдиного українського тезаурусу термінів у галузі інформатики.

*Цей пункт не виключає необхідності залучення до участі в процесі ані виробників “пропрієтарного”, тобто “закритого” програмного забезпечення з “жорстким” типом ліцензування, ані виробників, які діють на обох ринках – “закритого” і Вільного (Відкритого) програмного забезпечення – з огляду на те, що будь-який виробник програмного забезпечення має можливість перейти на продаж (поставку) власного ПЗ для державного сектору на умовах, необхідних саме для державного сектору. Більше того: значну частину робіт другого етапу (як-от трансляцію популярних програм, які існують лише для комерційних “закритих” платформ – можна замовити лише у фірм-виробників “закритого” ПЗ. Тому процес створення альтернативних рішень повинен йти у тісній взаємодії всіх виробників ПЗ, які представлені на українському ринку.*

*Через механізм спілок виробників, громадської ради, тощо держава має можливість, не керуючи виробниками ПЗ безпосередньо (і не порушуючи таким чином Вільних (Відкритих) ліцензій на використання відповідного програмного забезпечення) – направляти процес розробки Вільного (Відкритого) ПЗ у потрібне русло через організацію державних замовлень всередині та поза межами країни.*

2. Побудова і затвердження плану-графіку першочергових заходів, що включає всі пункти, подані нижче.

3. Прийняття «Закону про використання Відкритого (Вільного) програмного забезпечення в державних установах та державному секторі господарства». Касація кулуарних домовленостей окремих міністерств та відомств з виробниками “закритого” комерційного ПЗ; перехід на замовлення будь-якого ПЗ для підприємств держсфери з урахуванням єдиних прозорих правил, сформульованих в проекті Закону та Законі про державні закупівлі. Перехід на застосування в державній сфері господарства лише **відкритих стандартів даних** – поза залежністю від того, яке саме ПЗ використовується для обробки таких даних.

4. Формування з наявного українізованого програмного забезпечення – однодисккових дистрибутивів Відкритого ПЗ для широкої публіки та держсектору (складніший варіант включає засоби розробки, шифрування, управління базами даних тощо). “Доведення” відповідних дистрибутивів ПЗ до стану комплексних рішень рівня робочої станції (тобто такого, що не потребує втручання кінцевого користувача для виконання основних функцій).

*Попередньо розрахована вартість примірника для кінцевого користувача – від вартості “піратського” лазерного диска (12 гривень) – до 24/50 гривень (з урахуванням прибутку постачальників рішень, системи розповсюдження, та витрат на комплектацію і формування дистрибутивів.)*

5. Переведення частини бюджетних коштів, що передбачалися на закупівлю пропріетарних ліцензій **(на неспеціалізоване ПЗ!)** для загального вжитку в держсекторі (офісні програми та операційні системи) – на формування **внутрішнього держзамовлення** та друкування першого накладу ліцензійних програм на базі Open Source.

*Таким чином держава створює легальне внутрішнє замовлення для вітчизняних підприємств з виробництва інформаційних носіїв, а також створює умови для широкої появи на ринку та в держсекторі альтернативних, доступних що для рядових громадян, що для підприємств держсектору, програмних рішень).*

6. Випуск першого релізу ПЗ; організація через профільні спілки та інститути зворотного зв'язку та початкової підтримки користувачів (вартість таких послуг закладається до вартості примірника). З першого накладу 80 відсотків іде у широкий продаж, 20 відсотків – до закладів бюджетної сфери (*попередній розрахунок*).

7. Широке розповсюдження накладу дистрибутивів ПЗ по всій Україні – як через державну систему, так і через систему комерційних торговельних закладів, які нині продають неліцензійне ПЗ.

*Для торговців контрафактними лазерними дисками, спеціалізованих крамниць і т.і. може ставитись умова продажу певної кількості екземплярів на місяць за умов обов'язкового попереднього придбання місячного накладу в залежності від розташування. В іншому разі торговельне підприємство закривається за фактом масового розповсюдження контрафактної продукції (а відповідні факти насъгодні наявні). Такий режим є паліативним, адже якійсь час (рік – два) триватиме розповсюдження малотиражної “піратської” продукції – проте він буде надзвичайно результативним з огляду на швидкість обертання державних коштів та масове розповсюдження ліцензійних відкритих програм.*

*Нагадаємо, що згідно проекту закону – до факту насичення ринку та держсфери ліцензованими альтернативними програмними рішеннями – накладається мораторій на переслідування користувачів (не виробників!) контрафактного ПЗ. Під терміном “насичення ринку” пропонуємо розуміти факт широкої доступності функціонального ПЗ першої необхідності (офісні пакети з підтримкою українізації або українізовані – плюс українізовані операційні системи) для підприємств державного сектору та широкого загалу користувачів.*

8. Комплектація відповідними дистрибутивами – всіх профільних посібників з інформатики для шкіл та ВУЗів.

*(В будь-якому разі сфера освіти може надавати для вивчення лише відкриті стандарти даних, протоколи та програми – а не зразки “закритого” комерційного програмного забезпечення, яке не надає ані можливості вивчення коду, ані достатньо ліберальної для використання у навчальному закладі ліцензії).*

9. Встановлення мережі серверів, спеціалізованих на підтримці користувачів, і організація можливості отримати релізи дистрибутивів через Інтернет у межах власне-

українського трафіку. Кількість серверів – на першому етапі – за кількістю областей плюс центральний. В обов’язковому порядку сервери збирає та встановлює українська компанія (компанії), а не якась із “західних” представництв. Розміщення забезпечує Укртелеком на власних площадках з максимальною пропускнуною спроможністю.

*За викладених умов вартість кожного сервера включно з програмуванням сайтів доступу до дистрибутивів Відкритого (Вільного) ПЗ та встановленням системного ПЗ не повинна перевищити 2 – 4 тис. у.о.: фінансується з бюджету, або відповідна вартість закладається до ряду випусків відкритого ПЗ. Можливе також “підключення” до процесу розгортання мережі серверів приватних виробників або локальних дилерів Вільного ПЗ.*

*За певних умов вартість внутриукраїнського Інтернет-трафіку цих серверів може бути мінімізованою. **Відповідні технічні можливості наявні вже нині через те, що ряд провайдерів має суттєвий дефіцит вихідного внутриукраїнського трафіку.** Наприклад, ряд абонентських пакетів Інтернет-доступу від провідних провайдерів пропонує внутриукраїнський трафік **безкоштовно.***

10. Прийняття Закону про заборону продажу комп’ютерної техніки, яка не має попередньо встановленого мінімального набору ліцензійного Вільного ПЗ, запропонованого державою, ПЗ будь-якого іншого виробника Відкритого ПЗ, або альтернативного ліцензійного ПЗ від виробника “закритого” комерційного ПЗ (**на вибір покупця!**).

*Збирачам пропонується включати вартість мінімального набору ПЗ (операційна система + офісні програми) до вартості комп’ютера (підвищення ціни на 12 гривень не складе проблеми для покупця апаратури вартістю 2,5 – 4 тисячі гривень), і кожному клієнтові, який НЕ ПРИДБАВ “закритого” комерційного ПЗ або альтернативних програмних рішень на базі Відкритого ПЗ – вручати CD з Вільним ПЗ “державного” випуску. Якщо клієнт купує лише операційну систему від стороннього виробника – він повинен отримати офісні програми, і навпаки. Кожен примірник CD матиме унікальний номер, за яким клієнт отримує право доступу до серверу розширеної підтримки. Вартість CD, випущеного за програмою переходу на Вільне ПЗ, для користувача повинна зберігатися у межах визначених вище 12 (24 - 50 за розширений варіант за бажанням замовника) гривень – тобто у межах вартості нинішньої “піратської” продукції).*

11. Розповсюдження через інформаційну систему Кабінету Міністрів анкет для установ держсектора. З’ясування переліку претензій та пропозицій, а також переліку та функціональності ПЗ, яке необхідне для підприємств держсектора додатково.

*(Виконання цього пункту є практично безкоштовною та дієвою альтернативою коштовного “аудиту держсфери”, який пропонується нині. Позаяк сили, які можна зібрати для “аудиту”, є високофаховими – їх використання у сфері розробки ПЗ дасть набагато більший зиск, ніж створення ще однієї мережі органів контролю та перевірки.)*

12. Визначення на базі аналізу анкет загально-необхідних задач та процесів, ПЗ для яких на даний момент відсутнє (наприклад, ПЗ для держархівів, каталогізації, тощо).

13. Складання портфеля додаткових замовлень виробникам ПЗ (що “пропрієтарним”, що зі сфери OpenSource). Початок роботи з портування або створення набору критично-важливих для держсектору програм (тривалість – від півроку до року) на основі держзамовлення. Загальний менеджмент – з боку Асоціації.

*(В першу чергу, очевидно, повинне бути портоване ПЗ OCR (Optical Character Recognition), тобто автоматизованого розпізнання текстів; спеціалізоване ПЗ для перевірки української орфографії (на додаток до вже існуючого базового); програми верстки документів та обробки графіки з розширеними проти тих, що вже наявні, можливостями.)*

14. Випуск спеціального релізу високозахищеної операційної системи на базі систем з відкритим кодом для державних установ, що мають підвищені вимоги до секретності.

15. Другий масовий випуск дистрибутивів ПЗ (весь спектр операційних систем, доопрацьований офісний комплект, + релізи стандартизованих програм, що замовлені держустановами, або – рішення з перенесення існуючих DOS-програм під нові релізи відкритих операційних систем, включаючи і рішення з використанням емуляторів native-OS, у всіх випадках, де це можливо).

16. Запуск он-лайнних програм і курсів перенавчання. Випуск коротких курсів з переходу на Відкрите ПЗ, які можна завантажити через Інтернет.

17. Формування інформаційної структури “депозитарія” вільного ПЗ, зокрема – і локалізованого, на базі мережі регіональних і центральних серверів системи Асоціації ВПЗ.

*Виконання цієї вимоги дає можливість швидкого (через Інтернет) безкоштовного “апгрейду” програмних систем користувача – у межах запропонованих базових версій.*

18. Включення українських Законів про охорону авторських та суміжних прав, а також відповідних міждержавних актів – на повну потужність.

*(Тобто повернення до нинішньої ситуації у сфері “боротьби за права інтелектуальної власності” – але вже за наявності широко доступної та недорогої альтернативи “пропріетарному” (або ж “закритому комерційному”) програмному забезпеченню).*

**Перелік заходів, пропорованих у даному документі, розраховано на 2 - 3 роки з огляду на реальний стан та доступність відповідних рішень на базі Вільного (Відкритого) ПЗ.**